

Лифт заустављеног времена

Последње виђење с Црњанским, 1973, из књиге „Трагом Црњанског“, коју је управо објавила „Академска књига“

СЕЋАЊЕ

Мирко Маџарашевић

Црњански је сада био три године старији него у часу када је мене и оне друге младиће, онако загоњено поздравео при ступању у еснаф књижевни, 1970, и седам година старији него мајског дана када сам га први пут угледао. Имао је већ пуних осамдесет. Његов вршњак Андрић у то време је увећано удовац, а Вида је још увек крај Милоша. Први је у самоћи. Лишен присности. Само под брижном заштитом Вере Стојић. Други је до смрти награђен блискошћу жене коју воли – Видом Црњански! Старо познанство опет је у топлим летњем поподневу 1973. саставило Виду и Милоша са мојим родитељима у кући на Славији.

– Милета, свратили смо прво до Лоле и тебе. После идемо до Цаце и Воје, дуго нисмо. Чујем да су били на Сицилији, видели Агриџенто! Али тешко је у овим годинама попети се на трећи спрат. Види, нарочито.

– Видо мила, верујем у то – рече моја мајка. – Замисли како је тек нама и Цалету, све ове године, горедоле, пешке! А да не причам о мојим старим родитељима, добро сте их знали, а више их нема.

– У нашим годинама, Лола, лифт нам је постао једино мерило удобности – рече са уздахом Вида Црњански.

– Предност високог партера је да нам лифт не треба – узврати отац као да је тиме разрешио све дилеме животних недостатака нашег постојања у том тренутку.

– Лако је теби, Милета, млади си, све ти је лакше – рече сетно Црњански са оном искреношћу у гласу која искључује сваку иронију, па настави:

– А шта се десило са тим удобним лифтом? Сећам се његовог плишаног двоседа у храстовини...

Слушајући ове детаље, био сам запањен. Црњански је памтио тај лифт – из времена пре мог рођења – још из предратних дана! Из времена када је, по речима мојих родитеља, долазио у посету, на дружење и на вечере код мога деде и бака Јелице који су – напустивши Авалу крајем

1944 – до краја живота боравили на трећем спрату куће на Славији. А лифт о ком се, тог часа, говорило био је од 1945. ван функције, непокретно заробљен, на том трећем спрату. А ја сам као дете, кад год бих се попео на трећи спрат, застајао пред лепотом тог непокретног лифта, питајући се „Зашто?“ Наравно, то питање је нестало када сам, најзад, добио одговор; заправо, када сам довољно дорастао да чујем целу ту повест, не само о лифту. Препознајући ту причу о дуго непокретном лифту као доказ заустављеног времена, Црњански се даље распитивао.

– Да ли га је заклопило оно прво или друго априлско бомбардовање? – питао је Црњански са радозналешћу која је на лицу моје мајке наједном изазвала неочекивано узбуђење. Отац је ћутао. Ионако није имао шта о томе да каже. Већ од 1. априла 1941. био је у чину санитетског капетана мобилисан учесник тог трагичног нашег пораза у Шестоаприлском рату! Судбину лифта знала је само мајка.

Замислите! – рече мајка – није га покварила ни голема немачка бомба када је 6. априла пала пред саму кућу, одбацивши трамвајске шине на кров наше зграде! А није га покварило ни савезничко бомбардовање 1944! Али од августа 1944. почела је да га успорава таванска зидна прашина запала у машину са поткровља, од потреса зграде током тих бомбардовања. Мој отац је позвао мајсторе да очисте и освеже зупчанике, подмажу сајле...

Отац ту прекиде мајку и доврши њене речи, показујући да му је завршница приче о лифту добро позната.

– Чим се прилике колико толико средише после бомбардовања града током битке за Београд, мој таст позвао је мајсторе да кретање и употребу лифта учине безбеднијим. Мотор је био потпуно очуван, као и сви механички елементи... али, ту почиње проблем... рече отац.

– Па јесу ли? – упита Црњански са шеретским тоном у гласу, као да је погађао шта ће чути у наставку.

– Ахх! – оте се мајци уздах.

– И те како су! – рече отац иронично. – Завукли су се у кућицу за вучу лифта на тавану, поскидали делове машине и електромотора, рекли како, све то, захтева, неопходну, оправку и после тога их нико више није видео!

– Зар?! – зграну се Вида, чије црте лица добише израз извесне снужености.

– Да, да, сасвим – потврди мајка.

– Тако је значи почело оно што да нас свуда чујем да називају као некаквим новим „самоуправљањем“, рече Црњански не кријући шта о томе мисли.

Овако случајно искрсла, скоро узгредна „прича о лифту“ натерала ме је да се замислим. Шта је повукло ту при-

чу? Да ли је у њој требало проницати у неку духовну и метафизичку везу међу временима? Оном уништеном и оном потоњем, тако неизвесном? Ако је лифт у том разговору мојих родитеља са Видом и Милошем Црњанским био симбол споне између два времена, онда је приметно да је његова заустављеност и непокретност настала као последица разорног дејства једног времена заснованог на поратној збрци, неизвесностима и несигурностима вредности самог живота читавог једног света који претходи некаквом „салашњем“.

А шта се десило са тим удобним лифтом? Сећам се његовог плишаног двоседа у храстовини... – Слушајући ове детаље, био сам запањен. Црњански је памтио тај лифт – из времена пре мог рођења – још из предратних дана! А лифт о ком се, тог часа, говорило био је од 1945. ван функције, непокретно заробљен, на том трећем спрату...

– Да ли га је заклопило оно прво или друго априлско бомбардовање? – питао је Црњански са радозналешћу која је на лицу моје мајке наједном изазвала неочекивано узбуђење

